

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44

Haziran 2016 June 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**HALİDE EDİP ADIVAR'IN AKŞAM GAZETESİNDEKİ MAKALELERİNDE KÜLTÜR- SANAT-
EDEBİYAT YANSIMALARI
REFLECTIONS OF CULTURE, ARTS AND LETTERS IN THE HALİDE EDİP'S AKŞAM
NEWSPAPER ARTICLES**

Yusuf ÇOPUR*

Öz

Halide Edip, 1939-1951 tarihlerinde Akşam'da makaleler yazar. Başlangıçtan 1945'e kadar yazdığı yazılar 73 tane dir. Halide Edip'in bu yazıları 2. Dünya Savaşı ve dünya politikası meseleleri, İstanbul kültür sanat hayatı, taşıtları, Türk-dünya edebiyatından kitap-yazar tanıtımı, İngiltere konuludur.

Halide Edip'in kültür sanat makalelerinde sahne sanatları önemli bir yer tutar. Yazar, bazen okuduğu bazen de seyrettiği eserler üzerinde değerlendirmelerde bulunur. Fransız şair ve tiyatrocu Alexis Rostand'ın *Cyrano*'suyla öğrencilik yıllarında tanışan yazar, eseri hem İngilizcesinden hem de Fransızcasından okur ve bir karşılaştırmada bulunur. Halide Edip, milletler arası farkları sanatla, kültüre, davranış ve zihniyetle gösterir: İngiliz *Cyrano*'sunun üslubunu sert bulan yazar eserin Fransızcasını da "maddî ve manevî bir burnu büyüklük" olarak değerlendirir. Eseri Türkçeye çeviren Sabri Esat Siyavuşgil'i takdir eden yazar Sabri Esat'ın Rostan'ın *Cyrano*'sunu kendi kafasının içindeymiş, yüreğindeki gibi hissettiğini ve çevirisinde hayal gücüne, kültürünün köklerine dayanarak yerli bir *Cyrano* yarattığını belirtir.

Anahtar Kelimeler: Halide Edip, Akşam Gazetesi, Kültür ve Sanat Makaleleri.

Abstract

Halide Edip, 1939-1951 dates essays in the Akşam. Writes from the beginning until 1945 is 73 grains. Halide Edip's 2nd this article World War II and the issue of world politics, Istanbul culture and art life, vehicles, Turkish-book-author presentation of world literature, Great Britain is subject.

Halide Edip's cultural arts performing arts occupy an important place in the article. The author has read sometimes works and sometimes on the evaluations are watching. French poet and writer who met the actor Alexis Rostand *Cyrano*'suyla year student, works in both English and French are the readers and a comparison. Halide Edip, differences between nations with art, culture, behavior and mentality are indicated by: British author of works of the French *Cyrano*'sunun üslubunu hard to find a "nose the size of material and spiritual" is considered. Turn to the work of Turkish writer who appreciates Siyavuşgil'i Sabri Sabri Esat Esat's been in the inside of his head Rostan'ın *Cyrano*'sunu, such as heart felt and been in the translation of the imagination, an indigenous culture based on the root of creation indicates that *Cyrano*.

Keywords: Halide Edip, Akşam, Culture and Art Paper.

GİRİŞ

Halide Edip Adıvar, sanatın, edebiyatın hemen her alanıyla ilgilenmiş bir aydındır. Devamlı edebiyat ve sanat ile beraber yaşar. *Akşam* gazetesindeki edebiyat ve sanatla ilgili yazılarını Sanat ve İdeoloji, Sahne Sanatları, Yazarlar ve Edebî Eserlere Dair Eleştiriler olarak üçe ayırıyoruz. Bu alanlarda tanınmış isimlere dair portre yazıları da bu ara bölümlerin içinde değerlendirilmiştir.

Edebiyatın hayatın bir parçası olduğuna inanan yazar tıpkı hayat gibi edebiyatın da tek renk olamayacağını ifade eder. Ona göre sanatın bin bir yüzü arasında fikir de mevcuttur. Bunu tamamen ihmal etmek sanatı yozlaştırır. Fikir demek ideoloji demek değildir. Ne kadar kuvvetli olursa olsun ideolojik çerçeve içinde yazılan kitap, yazıldığı zamanın dışına çıkamamışlardır. Fakat ne kadar basit olursa olsun tefekküre, düşünceye, düşünmeye, fikre dayanan eserler zamana karşı daha dirençli olmuşlardır. Yazara göre sanatta hiçbir zaman sadece iki renk yoktur. Ara renkler de vardır. Bu ara renklerin en kuvvetlisi edebiyattır. Hayatın gri renkleri edebiyatta karşılığını bulur.

Sahne sanatlarından müziğe, edebiyattan mimariye kadar pek çok alanda geniş donanıma sahip olan Halide Edip'in incelediğimiz yazılarında kültür-sanata ayrı bir bölüm açmayı uygun gördük. Bu bölüm şu alt başlıklar altında değerlendirilmiştir.

1. Sanat ve İdeoloji

Halide Edip'e göre Nazım Hikmet, kendi neslinin en büyük şairidir. Fakat bunun nedeni onun tek fikirli olmasından kaynaklanmaz. O, ideolojisine rağmen ilerlemiştir, ideoloji çerçevesinden

* Dr., Meb, Türkçe Öğretmeni.

eserlerini soyutladıkça olgunlaşmıştır. Nazım Hikmet'in Makineleşmek şiirinden yola çıkarak Halide Edip, "Nazım, ne eveleyip geveliyorsun, yani, insan ya makinedir ya değildir diyebilir miyiz?"¹ sorusunu sorar. Tevfik Fikret'ten de örnek veren yazar onun için "kesin böyledir, kesin şöyledir" nitelemesinin yanlış olduğunu belirtir. İnsanları, hele hele sanatla uğraşanları, sanatı ve sanat eserlerini siyah beyaz gözlüklerle değerlendirmenin ne kadar vahim bir hata olduğunu altını çizer.

1.2. Sahne Sanatları

Halide Edip, çok yönlü görme, düşünme, araştırma kabiliyetine sahip bir edebiyatçıdır. Yazar, *Akşam*'daki yazılarında Şehir Tiyatrosu'nda gördüğü oyunlara dair değerlendirmeler yapar. Asıl romancı olmasına rağmen sahne sanatları onun önemli ilgi alanıdır. Kültür- sanat yazıları bölümünde incelediğimiz makalelerde şu sahne sanatlarına yer verilmiştir.

1.2.1. Oz Cadısı² (Frank Boum)

Oz Cadısı 1900'de Frank Boum'un yazdığı bir masaldır. Bu masalı Halide Edip'in yazısına almasının nedeniyse, *Oz Cadısı*'nın 1939'da Walt Disney tarafından filme alınmasıdır. Yazara göre *Oz Cadısı*, masal olarak diğer masallardan farklı değildir. Ancak, dönemin ünlü sinemacısı Walt Disney'inkilerden farklı bir özellik taşır. *Oz Cadısı*'ndaki bütün karakterler hakiki insanlar tarafından temsil edilmektedir. Halide Edip, 1939'da Amerika'yı saran bu filmin İngiltere'de de heyecanla beklendiğini belirtir.

Halide Edip, "*Oz Cadısı*" başlıklı makalesinde bizim Karagöz- Hacivat oyununun; Ferhat'la Şirin, Aslı ile Kerem masallarının neden *Oz Cadısı* gibi dünyaya yayılmadığını sorgular. Yazar, teknik ve sanatkâr açıdan Batı kadar ileride olunmasa da tekniğin alınmasının sanatkârın da kendi ikliminde var olmasının mümkün olduğunu belirtir. Yazara göre sanatkârın yetişmesi küçük ve münferit sanatkârların bir bütün oluşturmalarına bağlıdır.

1.2.2. Geveze Berber (Âli Bey)

Türk tiyatro tarihinde her zaman seyredilebilecekler arasında olan eseri Halide Edip, büyük beğeniyle izler. Kahramanların oynadıkları role kendilerini kaptırmalarını gerçeklik açısından olumlu bulur. Berber rolünü oynayan kişinin rolünü modern tiyatroyla oynadığını belirten yazar, karikatür şeklinde verilebilecek olan bir örneğin olduğu gibi yaşatıldığını belirtir.

1.2.3. Tulûatçılık³

Yazar, İngiliz tiyatrocusu Ruth Droper'i bir oyunda izledikten sonra tulûatçılık üzerine düşüncelerini paylaşır. 1914 savaşında garp ordularını eğlendirmek için sanatçıların gösterdiği duyarlılık ve sorumluluktan etkilenen Halide Edip, sanatkâr ve amatörlerin ölüm ve meşakkat günlerindeki vazifelerini anlattığı makalesinde bizde büyük örnekleri yetişen fakat kıymeti bilinmeyen tulûatçılığın, önemine dikkat çeker.

1.2.4. Hacivat- Karagöz

Halide Edip, filme çekilen *Oz Cadısı* masalından hareketle Hacivat- Karagöz oyunuyla ilgili düşüncelerini yazar.⁴ Hacivat- Karagöz bizde klasikleşmiş toplumsal bir sanat ürünüdür. Yazar, Walt Disney'in *Yedi Cüceleri*'yle Hacivat- Karagöz'ü karşılaştırır. Yazara göre *Yedi Cüceler* de dünyaya mâl olmuş bir edebi üründür. Her iki oyun da oynayan, oynatana göre mizacında hususiyet gösteren oyunlardır. *Yedi Cüceler*'i dünyaya mâl eden onun sunumundaki teknik ve metottur. Bizde -maalesef- Karagöz- Hacivat'ı filme aktaracak, onu dünyaya şamil kılacak teknik ve metoda sahip sanat bulunmamaktadır. Halide Edip, bu imkânlarla sahip olunursa bile bizdeki maziye olan soğukluktan dolayı Hacivat- Karagöz'ün sınırlarımız içinde kalacağını düşünür.

1.4.2.5. Şair Evlenmesi (Şinasi)

Halide Edip '*Şehir Tiyatrosunda Seyahat*' başlıklı makalesinde⁵ Türk tiyatrosu hakkında düşüncelerini, çeşitli oyunlar(Geveze Berber, Oğlumuz Piyesi, Efe Ali, O Kadın) hakkındaki eleştirilerini dile getirir. *Şair Evlenmesi*'nin yazarını "yazmak kabiliyeti olmayan büyüklerimizden" diye tanımlayan yazar, Şinasi'nin bu eseri yazarken yeterince yerli düşünemediğini belirtir. Ona göre Şinasi, orta oyunu ve Karagöz'ü göz önünde tutarak, zamanın adetlerini göstermek istemiştir. Ama bunu bir "frenk seyyahı" gözüyle yapmıştır. Tiyatronun her zaman "mümkün"ü anlatmadığına

¹ ADIVAR, Halide Edip (1945). *Akşam*, nu. 9659, 6 Eylül.

² ADIVAR, Halide Edip (1939). *Akşam*, nu.7534,11 Teşrinvevvel.

³ ADIVAR, Halide Edip (1939). *Akşam*, nu.7530,10 Teşrinvevvel.

⁴ ADIVAR, Halide Edip (1939). *Akşam*, nu.7534,11 Teşrinvevvel.

⁵ ADIVAR, Halide Edip (1940). *Akşam*, nu. 7667, 26 Şubat.

dikkat çeken Halide Edip, yine de bir tiyatro eserinin mümkünden çok uzak kalmamasının gerekliliğine inanır. Oyunu beğenirse de oyuncuların hakkını teslim eder.

1.2.6. *Efe Ali (M. Zeki Taşkın)*⁶

Piyesteki karakterler canlı, hayattan insanlardır. Bu piyesteki sahne başarısı yazara Yahya Kemâl'in "Hayatı bir camın ardından gösteren tılsım" dizesini hatırlatır. Yazara göre *Efe Ali*'de "hayat" vardır. Haydudundan, berberine, zeybeğinden efesine bütün karakterler kendi hayatlarını oynarlar. Halide Edip, bu eseri izledikten sonra milli tiyatromuz hakkında değerlendirmelerde bulunur: Milli bir tiyatro için insan malzemesinin, muhayyilesinin, bu muhayyileyi hayata geçirecek sanatkârlığın mevcut olduğuna inanan yazar, Şehir Tiyatrosu'nun hangi alanında ilk milli tiyatro bölümünün oluşturulabileceğini merak eder. Bu ilk milli tiyatro bölümü belki çocuk tiyatrosunda olacaktır. Çünkü burada hayal ve masal vardır. Komedi tiyatrosunda da Milli Tiyatro bölümü oluşabilir. Burada hayat vardır. Komedi günlük hayata en yakın türdür. Belki de dram. Veya hepsi. Hayali, gözyaşını, kahkahayı birbirinden ayırmak mümkün değildir. Yazara göre bizim tüm bunları ayrı ayrı ve bir arada gören, gösteren bir sanatkâra, tiyatro edebiyatımızı yaratacak isimlere ihtiyacımız vardır. Burada Halide Edip, birleştirmeden yanadır.

1.2.7. *O Kadın (Alexandra Bisson)*⁷

Halide Edip, tiyatro yazılarında, seyrettiği oyunların konusu, seyircilerin bu oyuna tepkisi ve oyunun özellikleri üzerinde durur. Alexandra Bisson'un melodramlarından biri olan "*O Kadın*" da bu oyunlardan biridir. Halide Edip, Bisson'u hiç sevmediğini söyleyerek yazısına başlar. Bu nedenle sözlerinin ve eleştirilerinin ihtiyatla karşılanmasını ister. Eseri içten dışa doğru bir değerlendirmeye irdeleyen yazar, piyese konulmak istenen "moral"i çok yersiz ve yüzeysel bulur. Halide Edip, eserdeki feminist söylemle, kadın kahramanın yaşadıklarını birbirine uyumlu bulmaz. Kendini şahsi bir mal gibi gördüğü için kocasından, evinden ve çocuklarından kopan kadının, cinsî ticaret yapmasını eserdeki kurgu ve gerçeklik zayıflığına bağlayan yazar, eserin adapte halini de beğenmez; çünkü Halide Edip'e göre yazar için her eserde bir uyum olmalıdır. Farklı renkler uyumsuzluğa sebep olmamalı, farklı renklerin bütünlüğü sağlanmalıdır. "*O Kadın*" adlı piyesi "mavi gözlü bir zenci"ye benzeten Halide Edip, birbirine uymayan "melez" morallerin oyunun kalitesini düşürdüğünü iddia eder. Yazar, "melez moral" demekle, bir edebi eserin içindeki temel fikrin karışık unsurlarla yani o temel fikre uygun olmayan karışık unsurların verilmesinden duyduğu rahatsızlığı ifade etmektedir.

Halide Edip'e göre eserdeki "melez moral"lerden biri de biyolojik ve psikolojik yanlışlıklardır. Yazar, bu yanlışlıkların varlığını, piyesteki şantaj sahnesinin sonradan adapte edilmesine bağlar. Oyunla gerçekler çelişmektedir. Bu çelişkilere değinen yazar, eserdeki adliyecinin, *O Kadın*'in ve diğer karakterlerin kendileriyle ve duruşlarıyla çelişmesinin oyunu sanatsal zeminde zayıflattığını söyler. Eserdeki tutarsızlıkların oyuncuların oynama tarzını etkilediğini düşünen Halide Edip, tüm bu zayıflıklara rağmen *O Kadın* rolündeki Neyire Neyyir'in oyunculuğunu beğenir. Ona göre rolü kısa olmakla beraber "*O Kadın*"ın Türkçe temsilinde birinci derecede hayata ve temsil ettiği örneğe doğru kalan Mahmut Morali'dir. Çünkü onun emekle yaşayacak kadar "arka kemiği" yoktur. ("Arka kemik", burada zorluklara karşı durabilmeyi, mücadele edebilmeyi simgeler.) O, kolay para kazanmak istemektedir.

1.2.8. *Oğlumuz*⁸

Orijinal adı "Fiston" olan bu piyesin yazarı Andre Birberau'dur.⁹ Halide Edip, "*Oğlumuz*" piyesinin gerçekliğe uygun yazıldığını düşünür. Piyese, yazarın "birinci sınıf" dediği ünlü üç Türk komedyenin rol aldığı bir eserdir. Hâzım Körmükçü, Behzad Budak ve Vasfi Rıza'nın oyunculuklarını oldukça beğenen yazar, karakterlerin canlandırılmakla kalmadığını aynı zamanda yüzlerinin anlamı, işaretleri ve oyunda ifadelerindeki performansın birer şaheser olduğunu düşünür. İlk defa bir eserin adaptesini beğenen Halide Edip, bu oyunda her sahnenin "biz"den olduğunu, oyuncuların sahne başarılarının diğer adapte eserlerde olabilen kopukluklara izin vermediğine dikkat çeker. Şehir Tiyatrosunun komedi kısmında genel itibariyle daha doğal bir Türkçe konuşulduğunu ifade eden

⁶ ADIVAR, Halide Edip (1940). *Akşam*, nu. 7667, 26 Şubat.

⁷ ADIVAR, Halide Edip (1940). *Akşam*, nu. 7667, 26 Şubat.

⁸ ADIVAR, Halide Edip (1940). *Akşam*, nu. 7667, 26 Şubat.

⁹ Şehir Tiyatroları 70. Yıl Dergisi.

Halide Edip, özellikle bu üç ismin bir arada olmasının oyunun başarısını artırdığını söyler. Yazar onlar için “Karakterleri yalnız konuşmaları ve hareketleriyle canlandırmıyorlar, aynı zamanda yüzlerinin manası, işaretleriyle de ifade ettikleri vaziyetler birer şaheserdir,” değerlendirmesinde bulunur.

1.2.9. *Ayak Takımı*¹⁰ (Maksim Gorki)

Halide Edip, *Ayak Takımı*’nu, içerdiği ayrıntıyı, karakteri, ayrı ayrı olan hususiyetleri ve hepsini bir araya getiren ahenginden dolayı tiyatromuzda dikkate değer bir hadise olarak görür. Esere dıştan içe bir yaklaşımla değinen yazar, kostüm ve dekorun gerçekliğinden etkilenir. Yazar, oyunla karakterleri birbirlerine bağlanmış bulur. Bunu sağlayanların dekor ve kostümün yanı sıra lisan da olduğunu söyler. Piyesin tercüme olduğuna dikkat çeken Halide Edip, mütercimim olağanüstü bir başarıyla eserin başından sonuna kadar Türkçemiz olduğunu belirtir. Ona göre Gorki’nin Rusça olarak düşündüğü oyunu mütercim Türkçe olarak düşünmüştür. Mütercim şairane bir nesirden kaçınmıştır.

Dış öğelerden sonra iç öğelere geçen yazar eserin kahramanları üzerinde durur. Halide Edip’e göre *Ayak Takımı* piyesinin başkahramanı yoktur. Her kahraman teker teker sınırlı hayat sahnesinin en lüzumlu unsurlarıdır. Eserde en ufak bir rol başka bir kahramana verilse eser özelliğini yitirecek kadar -şahıslar ve olaylar- birbirine düğümlenmiştir. Halide Edip, piyeste oynayanların ve seyircilerin arka sokaklarda, terk edilmiş medrese odalarında, bodrumlarda yaşayan, tahta kerevetleri bile olmayan meskenlerin gerçekliğini hisseder. Yazara göre piyesin her bölümü hayattan alınmış birer karedir. Her oyuncu halktan birer örnektir. Polisinden, zavallısına, kopuklarından hırsızlarına bütün karakterler toplumsal birer gerçekliktir. Halide Edip, *Ayak Takımı*’ndaki mükemmelliği oyuncularının birlik ve beraberliğine bağlar.

Karşılaştırmalı edebiyat açısından eseri değerlendiren Halide Edip, *Ayak Takımı*’nu Hugo’nun romantizminin hafif bir yansıması olarak görür. Yazar bu piyesin oyunundaki realizmi oyuncuların performansına bağlar. Ona göre oyun seyredilmeyip sadece okunsa aynı realizmi hissetmek mümkün değildir. Bu eserdeki romantizmin bir diğer kaynağını da *Hamlet* olarak belirten yazara göre Gorki, her bir karakteri yaratırken bir tutam *Hamlet* ilave etmiştir. Halide Edip, bütün romantizmine rağmen *Hamlet*’i *Ayak Takımı*’ndan daha realist bulur.

1.2.10. *Cyrano de Bergerac*¹¹ (Edmond Eugène Alexis Rostand)

Halide Edip, *Cyrano dö Bergerac* başlıklı makalesinde Fransız şair ve tiyatrocu Edmond Eugène Alexis Rostand’ın *Cyrano de Bergerac* isimli oyunuyla ilgili düşüncelerini aktarır. Yazarın *Cyrano*’yla tanışması çok eski yıllara dayanır. Öğrencilik yıllarında edebiyat hocası bu metni sınıfta okumuş, kendisi de çok etkilenmiştir. Yeni-romantizm (*neo-Romantizm*) ile ilişkilendirilen Rostand’ın bu eseri o dönemde oldukça ses getirir. Hemen herkes Shakespeare’den sonra yeni bir “dram pehlivanı”nın doğduğunu düşünür. Eser, Halide Edip’in çok hoşuna gider. “Zevkini uzatmak ve tazelemek” için *Cyrano*’yu Fransızcasından okumak isteyen yazarın damağında *Cyrano* bir sanat ziyafeti olarak tat bırakır. Yazar daha önce İngilizcesini de okuduğu eseri çevrilen diller bakımından karşılaştırır: İngiliz *Cyrano*’su “var mı bana yan bakan” derken; Fransız *Cyrano*’su maddi olduğu kadar manevî bir burnu büyüklük içinde kendini belli eder. Bu anlattıklarıyla Halide Edip’in tercümelerin eserde ufak da olsa bir değişiklik yaptığı düşüncesini gösterir. Yazar, öğrencilik yıllarında aldığı tadı bir daha alamayacağı korkusuyla eseri uzun zaman eline almaz. Ta ki Sabri Esat Siyavuşgil’in tercümesiyle karşılaşana kadar. Sabri Esat Siyavuşgil’in tercümesi, yazarı çok etkiler. Halide Edip’e göre Siyavuşgil, Rostand’ın “*Cyrano*”suyla içinde yaşadığı dünyayı şairin kafasının içindeymiş gibi görmüş, yüreğindeymiş gibi hissetmiş; hayal gücüne, kültürünün köklerine dayanarak yerli bir *Cyrano* yaratmıştır. Siyavuşgil, tercümesine derin bir realite koymuştur. Yazara göre mütercim bu tercümesinde dilimizin halk destanlarından, Tazimat’tan, Serveti Fünun’dan, Genç Kalemler’den, Milli edebiyattan daha eskiye gitmiş, oradaki dil ve his gelişimini şahsında toplamıştır. Eski günlerden başlayarak dilimize mâl olmuş kelime ve tabirleri Fransızcasına karşılık gelecek şekilde bulmuş ve kullanmıştır. Yazar, tercüme okuduktan sonra -öğrencilik yıllarında zihninde parçalar halinde duran- *Cyrano*’nun Türkçesiyle eserden büyük bir zevk aldığını, bunun eseri bütün olarak anlamsına yol açan tercümesi sayesinde olduğunu fark eder. Halide Edip, bu tercüme okurken kırk yıl öncesine gider ve bir daha tadamayacağını sandığı o sanat zevkini hisseder. Sabri Esat’ın tercümesini

¹⁰ ADIVAR, Halide Edip (1940). *Akşam*, nu.7951, 8 Kânunuevvel.

¹¹ ADIVAR, Halide Edip (1942). *Akşam*, nu.8657, 26 Teşrinsani.

oldukça başarılı bulan yazar, bunun sebebinin tercüme tekniklerinde değil Esat'ın "bir çocuk samimiyeti ve sadeliği" ile gösterdiği gayret ve azim olduğuna dikkat çeker.

1.2.11. *Coriolanus*¹² (Shakespeare)

Coriolanus, Plutark'ın "Hayat"larından alınan üç Roma trajedisinden biridir. Yazara göre şairin en olgun devrinin piyeslerinden olan oyun, dünya edebiyatındaki büyük etkisine rağmen İngiliz sahnesinde -halk arasında- çok da sevilmemiştir. Halide Edip, bunu İngilizlerin sanat zevkine bağlar ve bu konuda İngiliz eleştirmenlerinden J.Palmer'in bu konudaki düşüncelerine yer verir: Ona göre *Coriolanus* piyesi bir klasik abideye benzer. Kusursuzdur. Fakat bütün klasik heykeller gibi süssüz, sade, gölge ve ışık oyunlarına pek müsait değildir. Oysa İngiliz bu tür "klasik"lerden hoşlanmaz. İngiliz ışığı, gölge oyunlarını sever. Çünkü özellikle eski devirde İngiliz edebiyatı daima renk, gölge, tezat, tabiat, hayaller ve cadılar gibi unsurlara hayli düşkündür.

Halide Edip'e göre İngiliz zevki, bir eserin kıymetini, kusursuzluğunda değil kusurlu da olsa insan ruhunun birbirinden başka, hattâ zıt taraflarını terkip halinde toplamasında arar. Bütünlük abidesi olan klasik sanat eseri yerine çeşitliliğe, farklılığa yer veren sanat eserleri İngilizler tarafından daha çok beğenilmektedir. Bu da İngiltere'de neden Klâsizm'den önce Romantizm'in doğduğunu açıklar

Halide Edip, Shakespeare'e has olan her şahsın birbirine benzemeyen ihtiras ve heyecanını, fikirlerini bu eserde de gördüğünü ifade eder. Ancak bu piyesteki "evrensel insan temsiliyeti, "insan ruhu realitesi" daha fazla siyaset sahasında görülür. Halide Edip, burada bir eserin sevilmemesinden o toplumun sanat zevkinin ne olduğuna gider. Yazara göre İngilizlerin bu oyuna rağbetsizliklerinin nedenlerinden biri de oyundaki Humour (mizah) eksikliğidir. "Humour," İngilizlere has bir mizah tarzıdır. Ne espri, ne de hicve kaçan alaylara benzemeyen bu tarz İngilizlerin her türlü edebiyatlarında kendini belli etmektedir.

Halide Edip, piyesi yazarın diğer olgun piyeslerinden ayıran bir diğer hususu da eserin tek kahramanlı oluşu olarak açıklar. Bu, *Coriolanus*'ta diğer şahısların birer gölge veya kukla olduğu anlamına gelmemektedir. Anlatılmak istenen, piyesin baştan sona *Coriolanus*'un etrafında geçmesidir. Eser, onun hayat hikâyesini ve meselesini gösterir. Eserin İngiltere'deki rağbetsizliğinin nedenlerini sıralayan yazara göre bir diğer sebep de oyunun İngilizlerce ağır tempoda oynanmasıdır. Halide Edip, aynı oyunun daha hızlı bir tempoyla oynanan Fransa'daki başarısını onların çevik ve hızlı oyun temposuna bağlar. Yazar, Avrupalı eleştirmenlerin -Shakespeare'nin siyasi fikir ve kanaatleri hakkında- açıklamalarda bulunmalarını, onun herhangi bir siyasi kanaate sahip olduğunu ispat için yazı yazmalarını onların bu eserdeki erişilmez sanat ve hayal gücünü görmelerini engellediğini söyler. Hayata, özellikle de sanata ideolojik gözlüklerle bakanların körlüğe mahkûm olduğunu düşünen yazar bu makalesinde de eleştirmenlerin bu zayıflığa düştüğünü belirtir. Halide Edip'e göre *Coriolanus* bütün zamanlar için yenidir. Çünkü idare edenlerle edilenler arasında tartışma dünya durdukça duracaktır.

2. *Türk Edebiyatı (Yazarlar ve kitaplar üzerine düşünceler)*

Akşam gazetesinde 1939-1945 yılları arasında Halide Edip, zaman zaman edebiyat eleştirileri yapmış, bazen da kitap tanıtma yazıları kaleme almıştır.

2.1. *Sabahattin Ali, İçimizdeki Şeytan*¹³

İçimizdeki Şeytan, Sabahattin Ali'nin 1940 yılında yazdığı bir romandır. *İçimizdeki Şeytan*'ın yazarı Sabahattin Ali'yi kaldığı ev vasıtasıyla tanıdığını belirten Halide Edip, "kafamın içinde birbirine bağlı" dediği 'çocuk, harman yeri ve içimizdeki şeytan'ı, Ankara'da yeni tip bir evde odasına giren bir çocuk üzerinden anlatır. Milli Mücadele yıllarını Ankara'da geçiren Halide Edip, Ankara'nun eski evleriyle yeni evlerini karşılaştırır ve eski Ankara evlerini daha "sıcak" bulur. Bu karşılaştırmayı İstanbul'a tatbik edince içinde bir parçalanma hisseder. Halide Edip'e göre İstanbul'da bin bir türlü oda vardır. İstanbul evlerinin içi ve dışı o kadar birbirinden farklıdır ki bu evler, adeta parçalardan birbirine eklenmiş ve birbirine karışık bir bütün olamamış yorgan yüzüne benzer. Yazar bu karşılaştırmayı yaptıktan sonra "Allah'ın eseri" dediği bir çocuk odasına girer. Halide Edip bu çocuk nezdinde bütün çocukları geleceğe dair bir umut olarak görür. Çocuk odadan çıkınca içinde derin bir boşluk hisseden yazarın gözüne, Bedrettin Rahmi'nin "*Harman Yeri*" tablosu çarpar. Tablonun

¹² ADIVAR, Halide Edip (1945). *Akşam*, nu.9680, 29 Eylül.

¹³ ADIVAR, Halide Edip (1940). *Akşam*, nu.7711, 10 Nisan.

çocukluğunu hatırlattığını ifade eden yazar, "yeni fakat özentisiz" bulduğu tabloda Bedrettin Rahmi'nin harman yerini bir çocuk sadeliği ile görüp bir çocuk cesaretiyle çizdiğine karar verir. Halide Edip'e yabancı gelmeyen bu tablo ona Ankara'nın, yayla Anadolu'sunun taşının, toprağının, ekininin bir yansıması gibi gelir. Yazar, odasına giren çocuğun gönlünü şenlendirdiği kadar "Allah'ın başka bir eserini bu kadar hakikatle canlandıran sanatkar genç" in de onun geleceğe karşı imanını tazelediğini söyler. Sonra makale başlığındaki konuya geçer

Halide Edip, "Sabahattin Ali'yi "saçları evvelinden önce ağarmış genç bir muharrir" olarak tasvir eder. Ona göre bu eser zamanın hayat ve hareket tarzını göstermek için yazılmıştır. Yazar, romanın, Macide ve Ömer isimli iki önemli karakter içerdiğini, bu eserde kişilerin iç konuşmaları ve kendileri ile hesaplaşmalarının yaygın olarak kullanıldığını ve bu yolla duygu ve hislerin çok başarılı bir şekilde anlatıldığını ifade eder. Halide Edip'e göre bu romanında, Sabahattin Ali, toplumsal gündemin kişilikler üzerindeki baskısını ve güçsüz insanın "kapana kısılmışlığını" gösterir. Yazar, Macide'nin Balıkesir'deki hayatının ve ailesinin anlatıldığı bölümlerin romanın en kuvvetli bölümleri olduğuna dikkat çeker. Yazara göre okulla aile arasındaki uçurumu kusursuzca anlatan Sabahattin Ali, burada "yeni neslin köklerin kopma ameliyatını" okura göstermektedir. Yazarın yeni hayat üzerinde çok az durduğunu düşünen Halide Edip, Macide'nin okul çevresini iyi tarif ettiğini belirtir. Anadolu eşrafından olan eski ailelerdeki zihniyet değişikliğinin ve aile çözüntüsünün romanda kuvvetli çizildiğini söyler. Bu çizilen durumu "temeli çökmüş üstü zangır zangır sallanan içtimai bir bina"ya benzetir. Bu binanın temeliyle üst katları arasındaki münasebet o kadar azalmıştır ki romandaki bütün şahısların bir anadan doğmuş, çocukluğu belirli hatıralara bağlı insanlar olmadıkları hissedilmemiştir. Halide Edip, romanda yaşlıların bile nereden geldiğini, ne olduğunu okurun bilemediğini, bu yönüyle eserin ihtilâlden önceki Rus romanlarını hatırlattığını söyleyerek değerlendirmesini bitirir.

2.2 Fahim Bey ve Biz

Halide Edip'e göre roman, tarife sığmayan, şekle ve düzene bağlı olmayan, hikâye, dram, şiir ve yazı sanatının bütün unsurlarını içeren hudutsuz bir sanattır. Yazar, "Tahlil" başlıklı makalesindeki bu roman tanımından sonra Abdülhak Şinasi Hisar'ın Fahim Bey ve Biz eserini tahlil eder.¹⁴

Abdülhak Şinasi, Halide Edip'e göre *Fahim Bey ve Biz*'de tek bir karakter yaratmak istemiştir. Eserin birinci kısmında Fahim Bey portresinden başka bir şey yoktur. Çizilen bu portre XIX. asır sonlarında ve XX. asır başlarında Türkiye'nin geçirdiği intikal aşamalarının ortaya attığı, tasnifi zor bir örneğini, her devirde geçerli bir tip olarak bütün zaman için tespit etmektedir. Yazar, Fahim Bey portresinin Abdülhak Şinasi tarafından "dumanlı bir zemin üstünde, alacalı bir çerçeve içindeki zıt tefsirlere müsait hayatını dışarıdan" işlendiğini belirtir.

Eserin ikinci bölümünde Fahim Bey yoktur, Abdülhak Şinasi'nin kendisi vardır. Halide Edip, bu bölümdeki Fahim Bey portresini, yenedünyanın muhtelif hayat anlayışına göre yapılmış, dışarıdan seyredilen bir konağa benzetir. Oysa ikinci kısımda yazar herhangi bir binayı dışarıdan değil içinden geziyormuş gibi kalbinin her köşesini okura açmaktadır. Yazara göre Abdülhak Şinasi, Fahim Bey karakterini Shakespeare dramlarındaki usulle işler. Öncelikle dost ve düşmanlarının onun hakkındaki düşüncelerini anlatır. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta Fahim Bey'in bir dram karakterine uygun olmadığıdır. Çünkü burada Fahim Bey'in kendi sözleri mevcut değildir.

Fahim Bey'in babası -silik de olsa- eserde kendini gösteren şahısların başında gelir. Fahim Bey'in eniştiyse portrenin zeminini dolduran, dost ve düşman bir alay gölge arasında tek canlı insan olarak dikkat çekmektedir. Huriye Hanım da eserin kadın gölgelerinin arasında en canlı kişisidir. Halide Edip'e göre Fahim Bey karakteri çizilirken kullanılan zıt karakter zayıf düşmüştür. Hacı Enişte bu zayıflığı gideriyor gibi görünse de zıt karakter boşluğunu tam olarak dolduramamıştır. Fahim Bey portresini, zemini bütün mânasıyla bir vilayet gencinin ruhu olarak değerlendiren Halide Edip'e göre Fahim Bey, ne kadar batı kültürünün etkisine girse de o kültürün taklitçi zümresinden olmamıştır. Örneğin onun evinde -dönemindeki evlerdeki özentili havasına rağmen- özentiliye delalet eden bir hava yoktur. Onun evi bir Müslüman ve bir Türk evidir.

Halide Edip'e göre Abdülhak Şinasi Hisar bu eserde açık bir şekilde Proust'dan etkilenmiştir ve sonuna kadar Tanzimatçıdır. Çünkü daima batılı kalmakta, ruh ve rüya üzerinde duruşlarda Abdülhak Hâmid'in tesiri görülmektedir. Yazar, *Fahim Bey ve Biz*'in, eserin birinci kısmında dünyanın kargaşalığında vücut bulan bir insan terkiibinin başarılı bir çizgisi olarak

¹⁴ ADIVAR, Halide Edip (1941). *Akşam*, nu.8223 11 Eylül.

değerlendirirken, Abdülhak Şinasi'nin ikinci kısmı romana koymaktansa bir mukaddime şeklinde başa koymasını daha doğru bulduğunu ekler.

2.3. Hakkı Baha Pars¹⁵

Hakkı Baha aslen edebiyatçı değildir. Ancak tercüme eserleri ve kültür sanat makaleleri vardır. bu nedenle Pars'ı bu bölüme dahil etmeyi uygun gördük.

Halide Edip, "dostum, kardeşim" dediği İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularından Hakkı Baha Pars'ın ölüm haberi üzerine onunla ilgili düşüncelerini paylaşır. Yazar Pars'ın ölüm haberini teessürle karşılar. Hakkı Baha Pars'a hareketsizliği, cansızlığı yakıştıramayan Halide Edip okuyucularına onu tanıtmak istediğini belirtir. "Tanıtmak istedim çünkü" diyen yazar dünyanın ve insanlığın dönüm noktasında olduğu kanısındadır. Ona göre dünya ve insanlık birçok kıymetleri tarafsız bir bakış açısıyla gözden geçirip bunlardan bazılarını öne alıp hayatını bunlara göre düzenlemek mecburiyetindedir. Yazar, bu kıymetlerin gelecek nesillere aktarılmasının "elzem" olduğunu düşünür. Hakkı Baha Pars da gelecek nesillere tanıtılması gerek bir değerdir. Maddi ihtiyaçlardan manevî kıymetlere her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğuna dikkat çeken Halide Edip, vefa duygusunu, kıymet bilmeyi, insanî münasebetleri bu manevî kıymetlerin önemlileri olarak görür. Burada yazarın daha önce incelenen birçok makalesinde olduğu gibi manevî değerlere olan hassasiyetini görmekteyiz. Maddiyatın hüküm sürdüğü dünyanın çektiği acıları en derinde yaşayan bir neslin aydını olan Halide Edip, her fırsatta "manevî kıymetler" üzerinde durmaktadır.

Hakkı Baha Pars'ın İzmir yıllarını ömrünün "en güzel "seneleri olarak değerlendiren Halide Edip, onun kendi imkânlarıyla bastırıldığı tercüme ve teliflerin kültür hayatımız açısından önemli olduğunu ifade eder. Yazar bu eserlerin hepsinin duru Türkçe ve inanan bir yazarın üslubuyla yazıldığına dikkat çeker. Halide Edip, Hakkı Baha Pars için "İstikbalin temiz ve verimli manevî bir mayası olarak kalacaktır" derken onun gibi insanların sayısı arttıkça bir milletin, ilimde ve sanatta en ileriye gidebileceğini söyler. Pars'ın yazarı en çok etkileyen bir vasfı da sadakatidir. Halide Edip Pars'ın iyiliklerinden, sadakatinden, iyilik yapmayı ve sadık kalmayı öğrendiğini belirtir. Ona göre Pars, iyiyi kötüden, güzeli çirkinden, ayırt eden "manevî bir kıymet"tir.

2.4. Hüseyin Rahmi Gürpınar

Halide Edip Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romancılığını ve birkaç kitabını üç makale hâlinde inceler. Bu yazıları ölümünden sonra kaleme almıştır. (1,¹⁶ 2,¹⁷ 3¹⁸) Bu makalelerinde kitaptan yazara ulaşan Halide Edip, parçadan bütüne bir yazar portresi çizer. Yazara göre Türk romancılık tarihinde Halit Ziya'yla birlikte iki mühim isimden biri Hüseyin Rahmi'dir. Hüseyin Rahmi'nin romanları yerli komedi yazacakların doğrudan doğruya kullanabilecekleri zengin malzemeye sahiptir. Makalelere göre, Hüseyin Rahmi karakterlerini dış görünüşünü çizerek ortaya koyar. Hüseyin Rahmi, Türkçede hikâyeyi - Batıdaki anlamıyla- romana yükletmiş iki isimden biridir. Yazara göre Hüseyin Rahmi, yazı hayatında herhangi bir topluluk veya ekole bağlı olmamış, bağımsız kalmıştır. Hüseyin Rahmi'yi sadece eserleriyle tenkit etmek doğru olanıdır. Yazara göre Hüseyin Rahmi İngiliz Dickens'e yaklaşmış fakat onu yakalayamamıştır. Hüseyin Rahmi'nin en kötü eserinde bile sanatkar damgasını bastığını belirten Halide Edip, Hüseyin Rahmi'nin edebî şahsiyetini üç maddede özetler: 1-Hayatı baştanbaşa bir komedi açısından görmüş ve romanlarına yansıtmıştır. 2- Hüseyin Rahmi eserlerinde ahlâkî bir gaye gütmektedir. 3- Onun eserlerinin kaynağı hayattır. Kitapları birer hayat komedisidir.

2.4.1. Şipsevdî

Halide Edip makalelerinde Hüseyin Rahmi'nin eserleri hakkındaki değerlendirmelerine yer verir. *Şipsevdî*'nin hikâyesi biraz Avrupa görmüş, Fransızca bilen bir gencin hayatıdır. Halide Edip, bu eserde bir birlik olmadığını belirtirken Meftun Bey'i ikinci derecede kalabalık kişiler kütlesi ortasında bir birlik noktası olarak görür. Yazarın bu roman hakkındaki düşünceleri şu şekildedir: Romanda tabiat hiç yoktur; sokak ve ev içleri biraz belirtilmiş olmasına rağmen onlarda hayalimize muayyen bir muhit uyandırmazlar. Muhit havasının en belirgin olduğu yer Aksaray ve tramvay içidir. Hikâye planlı bir hikâye değildir. Meftun bey'in hayatından koparılmış olaylar ve bu olayların üzerine yazarın düşüncesi ortaya atılır. Buna rağmen hikâyede çok hareket vardır. Hüseyin Rahmi bu eserinde de dış görünüşü kullanarak karakterleri oluşturmuştur. Halide Edip'e göre romanın

¹⁵ ADIVAR, Halide Edip (1945). *Akşam*, nu. 8341 12 Kânunsani.

¹⁶ ADIVAR, Halide Edip (1944). *Akşam*, nu. 9151, 11 Nisan.

¹⁷ ADIVAR, Halide Edip (1944). *Akşam*, nu.9152, 12 Nisan.

¹⁸ ADIVAR, Halide Edip (1944). *Akşam*, nu. 9153, 13 Nisan.

başkahramanı Meftun Bey, dışarıdan görünüşüyle yirminci asrın başı için çizilen bir “bopstil”dir. Bu tip, ne bir devrin ne de bir memleketindir. Bu tip her tarihte ve her yerdedir. Yazar, Meftun Bey’deki görünüş değişikliğinin kafa ve kalp değişmeden görünüşü taklit etmenin insanları gerilemeye mahkûm ettiğini göstermek ister. Hüseyin Rahmi’nin kadınları da kendi özelliklerini kaybeder kaybetmez rezalete dalmış ve iç denetimini kaybetmiş göstermesi de bu fikrinin bir yansımasıdır. Halide Edip, bir sanatkâr olarak Hüseyin Rahmi’nin bu noktada kaybettiğini düşünür. Ona göre karakterin tekâmülünü romancı tarifle değil, karakterin düşünce, hareket ve karşılaştığı herhangi bir olayın neticesine bağlamaya mecburdur. Ne kadar suni, taklitçi olursa olsun muhakkak her zümrenin içinde iyi tipler vardır. Halide Edip, Hüseyin Rahmi’deki kadınların hep kötü, cahil olduğunu, kadınların hepsinin birer kukla ve içinde büyüdükleri düzen ve geleneği şuursuzca çiğneyen insanlar olarak anlatılmasını eleştirir. Yazara göre ikinci derece karakterlerin çoğunluğu -kıyafet ve şiveleri müstesna- figüran vaziyetindedir. Şıpsevdi, realist bir eser değildir; Bütün bu sebeplerle karakterlerin hepsinin sefil ve adi olması, herkesin istisnasız para ve cinsiyet zaafına dalması realist bir manzara değildir. Realizmden ziyade, idealizmi inkisara uğrayan yazarın hayatı olduğundan kötü ve siyah renk gösterme arzusunun bir sonucudur.

2.4.2. *Gulyabani*¹⁹

Halide Edip bu romanı Hüseyin Rahmi’nin batıl itikatları konu edindiği romanlarından biri olarak görür. Eserde iki ahlâksız gencin zengin halalarını ücra bir yerde bir çiftliğe kapatıp cin ve peri inançlarını istismar ederek soymaları anlatılmaktadır. Halide Edip bu eseri bir romancı gözüyle kusursuz, bir okur gözüyle de eğlenceli bulur. Bu roman, Hüseyin Rahmi’nin hikâyeyi kesip hikmet saçmadığı nadir eserlerinden biridir. Hüseyin Rahmi’nin emsalsiz hiciv kudreti, bu romanda tatlı ve içten gelen bir mizaha dönüşmüştür. Halide Edip, eserin her bakımdan emsalsiz bir ölçü, kendi sahasında kültürümüzü içten bilen bir bilgin ve üstat eli damgasını taşıdığını düşünür. Ona göre bu roman *Şıpsevdi*’yi üç yönden geride bırakmıştır: 1-Hayal gücünün sınırsızlığı, 2- Kahramanları basit nitelikleriyle yaşayan birer insan olarak sunuş kudreti, 3- Bilmece, tekerleme gibi Halk edebiyatı malzemesini başarıyla kullanması yönüyle.

3. *Dünya Edebiyatı (Yazarlar, kitaplar, eleştiriler)*

3.1. *Aldous Huxley*

Halide Edip’e göre romanları İngiliz-Amerikan sosyetesinin örnekleri olan, Huxley’in eserlerinde en yeni ilim keşifleri, en yeni modaları, sanatla siyasetin çeşitli dalarını görmek mümkündür. Döneminin en çok okunan ediplerinden olan Huxley, Halide Edip’in de yakından takip ettiği isimler arasındadır. Yazar “*A.Huxley ve İki Kitap*²⁰ ve *Bir Hayli Yazdan Sonra*²¹” başlıklı makalelerinde A.Huxley ve eserleri hakkında hacimli değerlendirmelerde bulunmuştur.

Huxley ilim ve kültür geleneği çok yüksek bir ailenin evlâdıdır. Büyükbabası, Darwin’in düşünce temellerini birlikte attığı T.H.Huxley’dir. Halide Edip’e göre bu aile uç bir sosyetik konuma sahiptir. A.Huxley’in romanlarını anlamak ve algılamak, geniş bir sanat ve kültür alt yapısına sahip olmakla mümkündür. Huxley’in kahramanları ekseriyetle yüksek sınıf İngilizlere aittir. Huxley’in ilk romanlarını İngiliz halk tabakası okumamıştır. Ancak Huxley yine de Avrupa ve Amerika’da şöhret olmuştur.

Huxley’in ruh dünyasına dair küçük yolculuk yapan yazar onun devamlı bir arayış içinde olduğunu belirtir. Halide Edip, Huxley’in ilk romanlarından sonra değişmeye başladığına dikkat çeker ve bu değişimi notlarını okuduğu Hindistan ve Amerika gezilerine bağlar. Halide Edip, Huxley’in hayatındaki dönüm noktalarını irdeler. Huxley, önceleri, “hayata yaramaz bir çocuk” gibi bakan, hiçbir şeyi ciddiye almayan, ciddileri alaya alan bir sanatçıdır. Yazara göre Hindistan ziyareti Huxley’i hem düşündürmüş hem de kendisinde isyan uyandırmıştır. Kısa Hindistan ziyareti sonrası günlüğüne yazdığı bir cümleye dikkat çeker yazar: “Biz Avrupalılar kâfi materyalist değiliz- bütün derdimiz bu.” Halide Edip’e göre Huxley’in bu cümlesinin bilinçaltında Hint’in ruha fazla önem vermesi ve maddi hayatını tanzimdeki ihmalleri vardır. Bu durum, Huxley’in sinirine dokunmuştur. Huxley’in bu fikri Hindistan seyahatinden hemen sonra gittiği, maddi hayatı en üst seviyede yaşayanların bulunduğu Amerika’da değişmiştir. Halide Edip “hep hareket ve gürültü”nün olduğu

¹⁹ ADIVAR, Halide Edip (1944). *Akşam*, nu.9152, 12 Nisan.

²⁰ ADIVAR, Halide Edip (1939). *Akşam*, nu. 7565, 11 Teşvinsani.

²¹ ADIVAR, Halide Edip (1939). *Akşam*, nu. 7584, 2 Kânunuevvel.

Amerika Huxley'i materyalizmden tamamen ayırdığını belirtir. Huxley, bu seyahatlerinden sonra sırf sanatkâr ve hayat seyircisi devrini kapatmıştır. Huxley, artık bütün insanlığa şâmil olduğuna inandığı iyilik, güzellik, ilim, akıl ve iman kıymetlerini kendine mal etmiştir. Halide Edip, bu yazıdan sonra Huxley'in kitaplarına geçer.

3.1.1. *Bir Hayli Yazdan Sonra*

Halide Edip, bir diğer makalesinde de Huxley'in -Türkçeye çevrilmesi vesilesiyle- romanları üzerinde durur. Bütün kısmı Amerika'da ve İngiltere'de geçen *Bir Hayli Yazdan Sonra*'nın başkahramanı Amerikalı bir zengindir. Roman, bu zengin adamın hızlı hayatı ve kapıldığı şöhret rüzgârının peşinden hızla giden hayatı etrafında oluşur. Başkahramanın ölüm korkusu romanın dikkat çekici imgelerindedir. İyilik, güzellik, esaret, hürriyet, realite, hayal ve din kitapta üzerinde durulan mevzulardır. Huxley'in üslûba hiçbir zaman önem vermediğini düşünen Halide Edip'e göre *Bir Hayli Yazdan Sonra*, didaktik tarzda yazılmış bir roman olmakla birlikte Huxley'in hemen her romanındaki uzun konuşmalar bu romanda da biraz mübalağalı olmuştur. Bu anlamda roman vakit geçirmek için okunan bir kitap değildir. Yazara göre okuyanın bu kitabı anlaması için yanında lügatin bulunmasıyla birlikte aynı zamanda anlatılan mevzuların eski ve yeni terimleri hakkında geniş bir birikime sahip olmak gerekmektedir. Romandaki Propter Halide Edip'in izlenimlerine göre Huxley'in görüşlerinin somutlaşmış kişisidir. Huxley'in en önemli felsefesi hiçbir şahsi bağının olmaması üzerine kurulmuştur. Bu "bağımsızlık"ın tesirlerini eserde görmek mümkündür. İnsanlar "ben"liklerinden uzaklaştırmalıdır. İnsan hiçbir şeye bağlı olmamalıdır. Halide Edip, bu düşünceye katılmadığını ifade eder. Ona göre hiçbir şeye bağlı olmamak insanlıktan uzaklaşmak demektir. Ve bu felsefe olgun insanlar yaratsa da canlı bir topluma lazım olan teşkilâtın temelini çökertir.

Halide Edip, bir yandan metni tahlil ederken diğer yandan Huxley'in özellikleri üzerinde durur: İnsan, Huxley'e göre üç safhaya sahip bir canlıdır. Bunlar; hayvanî safha, ruhani safha ve insani safhadır. Huxley için hayvani safha zararlı değil, sevimli, tabiidir. Ruhani safha onun gayesidir. İnsani safha ona göre en çirkin ve en muzır olanıdır. Kitabın bu bölümlerinin kendisini ve okuru ikna edemediğine dikkat çeken Halide Edip, bu yerlerde Huxley'in yavaş yavaş sanata veda etmiş ve illet halini alan bir felsefenin vâizi halinde geldiğini söyler. Halide Edip'in metin tahlillerindeki inceliği, gazete yazılarına bile fark edilmektedir. O, bir sanat eserini yorumlarken diğer sanat dallarıyla mukayeseli değerlendirmelerde bulunur. Bu da onun tam anlamıyla bir kültür insanı olduğunun göstergesidir.

3.1.2 *Zamanın Bir Sonu Olmalı*

Halide Edip'in "demokrasinin buhran devrinde yetişen büyük bir romancı" dediği Huxley'in 1945'te yazdığı bu eserini değerlendirir. *Zamanın Bir Sonu Olmalı*, okunması sabır gerektiren bir eserdir. Eserin birçok yerini sıkıcı bulan yazar, özellikle öldükten sonra bir adamın hayattan hatırladıklarının anlatıldığı sahneleri Huxley'in "ispirtizme" olan merakına bağlar.

Romanın kahramanı 1938 sonlarında 17 yaşında bulunan çok kültürlü, zengin bir çevrenin çocuğudur. Savaş bittiği zaman 24 yaşında bulunan bu kahraman artık hayat hakkında oldukça açık görüşlere sahiptir. Sabastian adındaki bu genç içinde çelişkileri yaşatan ve hangi yöne ağırlık vermesi gerektiğini kestiremeyen bir karakterdir. Bir yandan şairliğe heves ederken, diğer yandan eğlenceye, balolara, içkilere, âlemlere heves eder. Ancak bu heves fazla sürmez. Çünkü bu hevesi devam ettirecek ne kıyafeti ne de parası vardır. Sabastian'ın babası ve amcası İngiltere'nin tarihinden beri başka başka isimlerle karşımıza çıkan iki demirbaş örnektir. Amcası Eustace ve ona hiç benzemeyen babası, çok zengin bir adamın oğullarıdır. Bu adam öldükten sonra servetinin büyük bölümünü hayır kurumlarına bağışlamıştır. Eustace, kültürlü, sefahate düşkün bir İngiliz gentleman'ıdır. Eustace karısı öldükten sonra kaynanasıyla Roma'da bir villada yaşar. Bu adam toplumsal bakımdan faydasız bir insandır. Gözlerini kaybeden ihtiyar kadın, hayata dört elle sarılmıştır. Bütün zamanını medyumlar toplayıp ruh çağırma ile harcayan bu kadın bir yandan da genç bir kızmış gibi süslenir. Halide Edip'e göre yazar bu örnekle demokrasi düşmanı memleketlere batının çökmeğe olduğu fikrini vermiştir. Bu fikre katılmayan Halide Edip'e göre, İkinci Dünya Savaşı, demokrasinin çürümüş bir şey olmadığını, onun er geç yarına düzen verebilecek bir güce sahip olduğunu ispatlamıştır. Halide Edip'e göre Eustace'lerin rolü hayatta artık sona ermiştir. Buna karşın Sabastian'ın babası bugünün ve bugünü hazırlayanların bir örneğidir. Büyük avukat, zengin, ideal adamı, yüksek kültürlüdür. Oğlu "smoking" (sigara içmek) istediği zaman en sert tavırla reddeder. Romanın sonunda Sabastian Londra'da babasıyla karşı karşıya gelir. Halide Edip'e göre yazar bu sonda fedakârlık, kudret ve cefasına rağmen babanın oğlundan geri kaldığını gösteriyor. Çünkü henüz savaş bitmiş ve barış gelmemiştir. Artık dünya Sabastian'ların eline geçecektir. Çünkü Huxley'e göre bu dertler maddi

olduğu kadar, belki daha da fazla manevî bir boşluktan ileri gelmektedir. Ve tabiat boşluktan hoşlanmadığı için bu manevî köşeyi kültür, sanat, siyaset, edebiyat ve değişmesi gereken geçici kıymetlerle doldurmuştur. Huxley'in belki de- en önemli mesajı; gelecek dünyanın "mutlak bir hayra inanan ve iç denetime sahip" olan Sabastian'ların olacağıdır.

3.2. Douglas Reed

İngiliz gazeteci-yazar Douglas Reed de Halide Edip'in incelediğimiz makalelerinde yer bulan isimlerdendir. Yazar "*Deli Pazarı*" başlıklı makalesinde²² Reed'in yayımlandığında büyük ses getiren ve onlarca kez basılan *Deli Pazarı* (İnsanity Fair) romanı üzerinde durur.

Douglas Reed kendi kendini yetiştirmiş bir gazeteci ve edebiyatçıdır. On üç yaşında okuldan ayrılır ve bir matbaa hizmetlisi olarak hayatını kazanmaya başlar. Yıllarca süren sefalet onun ruhunda derin izler bırakır. Halide Edip'e göre Reed'in Versay'dan başlayarak gazeteci olarak katılmadığı ciddi bir konferans ve toplantı yoktur. Reed'e göre dünya bir deli pazarıdır. Yazar kitaptaki hükümlerin hepsine katılmadığını belirtmekle birlikte eserin İngiliz düşünce dünyasında büyük tesir uyandırdığına dikkat çeker. Halide Edip, eserin çok karmaşık yazıldığını ve eserde fikirlerle olayların hiç tasnif edilmediğini söyler. Yazara göre kitapta en dikkat çekici unsur yazarın İngiltere ve Almanya hakkındaki hükümleridir. Reed hayatının çoğunu Almanya'da ve Viyana'da geçirmiştir. Ve bu ülkelerin halklarına karşı samimi, sıcak duygular besler. Halide Edip, Reed'in "doğru haber almak ve iletme gibi bir illetinin" olduğunu ifade ederken bu "illet"in onun tarafsızlığının temelini oluşturduğunu ifade eder. Reed Cumhuriyet Almanya'sında yedi yıl yaşamının verdiği tecrübenin de etkisiyle eski Almanya'yı çok iyi bilen bir yazardır. Ona göre Cumhuriyet devrinin Almanya'sı görünüş olarak İngiltere'den başka bir ülke değildir. Cumhuriyet Almanya'sının Reed'e göre en büyük zaafı cumhuriyetçi bir orduyu yetiştirememesidir.

3.2.1. Deli Pazarı

Bu eser, Douglas Reed'in 1937'de dünyanın nereye gittiğine dair fikirlerini topladığı eseridir. 2 yılda 40 baskı yapan kitap, yazıldıktan sonraki büyük olayları haber verdiğinden, İngiliz siyasetine dair birçok yön okları içerdiğinden oldukça ilgi görmüştür. Eserde olaylar ve fikirler hiç tasnif edilmemiştir.

Deli Pazarı'nda yazarın İngiltere ve Almanya hakkında hükümleri Halide Edip'in dikkatini çekmiştir. Reed'e göre Cumhuriyet Almanya'sı görünüşte İngiltere'den farklı değildir. Cumhuriyet Almanya'sının en büyük zaafı Cumhuriyetçi bir ordu yetiştirememesidir. Bir diğer zaaf da kanunların Cumhuriyet düşmanlarına cesaret veren boşluklarıdır. Reed, eserinde Almanya'yla ilgili hacimli değerlendirmelerde bulunur. Ona göre Cumhuriyet Almanya'sını kemiren cinsî inzibatsızlıktır. Bu kemirme bugünkü Almanya'nın temellerini atmıştır. Cinsi inzibatsızlık ve gayri tabiiyet Nazi idaresinde eziyet ve işkence etme hastalığına siyasi sadizme neden olmuştur. Yazar bu eserinde işkence alışkanlığının, toplumsal gerilemenin cinnet derecesinde kuvvete tapmanın Almanya'yı nasıl geriletmiş ve dünyayı nasıl deli pazarına çevirdiğini anlatır.

3.3. Gazap Üzümleri²³

John Stenbeck'in eseridir. Amerika'da şöhret olan roman 1939'da İngiltere'de üç defa basılmıştır. *Gazap Üzümleri*'nin 'şamatalı zümreler' tarafından şişirilen bir roman olduğunu düşünen Halide Edip, aslında bu eserin herhangi bir propaganda için yazılmadığını belirtir. *Gazap Üzümleri*'ndeki esas olayın Oklahomo'da küçük ziraat bölgesinde mahsulü yok olan, yerlerinden kovulan birkaç çiftçi ailesinin Kaliforniya'ya göçüdür. Halide Edip bu eseri için yazarını takdir ediyor. Bu takdir, eserin Amerika'nın milyonda bir parçasını göstermesinden değil Amerika'nın küçük sahalarda bile bünyesini geriletebilecek herhangi bir olayı görebildiği, toplumsal hastalıklara bakma cesaretini gösterdiğinden dolayıdır.

3.4. Jane Austen

Halide Edip, "*Harp ve Kitap*" başlıklı makalesinde²⁴ İngilizlerin savaş sonrası okuma eğilimleri üzerinde değerlendirmelerde bulunur. Yazara göre savaşları ordu ile beraber milletler yapmaktadır. Savaş başladıktan sonra İngiltere'de kitap satışları yarı yarıya düşmüştür. Halide Edip, savaştan sonra halkın okuma eğiliminin ciddiyete doğru ilerlediğini düşünür. Yazar, aydınların yazdığı uluslararası

²² ADIVAR, Halide Edip (1939). *Akşam*, nu. 7574, 22 Teşrinisani.

²³ ADIVAR, Halide Edip (1944). *Akşam*, nu.8796, 17 Nisan.

²⁴ ADIVAR, Halide Edip (1944). *Akşam*, nu.7562, 8 Teşrinisani.

siyaseti tahlil eden eserlerin daha çok ilgi görmeye başladığı düşüncesindedir. Savaş sonrası bir halkın onca yıkım ve felakete rağmen hayalî, huzur ve mutluluk veren, duygusal eserler yerine ciddi eserleri tercih etmesi yazara dikkat çekici görünür. Yazar bunu halkın “hakikati bilmek temayülü”nün, halkta ebedi zannedilen “aldatılmak” temayülüne galip gelmesine bağlar. Halk uluslararası siyasi gerçekleri romanlardan değil ilim adamlarının ağzından duymak istemektedir. Bu durum belki de halkın güven bunalımından kaynaklanmaktadır. Çünkü halk romanlarda okuduğu dünyayı hiçbir zaman yaşayamamıştır. Gerçek çok farklıdır. Halide Edip, bu eğilimin ilmi olduğu kadar aynı zamanda siyasi olduğu düşüncesindedir. Huxley’in, Almanların üstün ırk meselesini bir bilim adamı dürüstlüğünde ele alması Halide Edip’in “siyasi” bulduğu bu gerekçeyi haklı çıkarmaktadır.

Yazar, aynı makalesinde savaş sonrası dönemde kitapları en çok satanlar listesinde olan yazarlar hakkındaki düşüncelerini dile getirir. J. Austen bunlardan biridir. Halide Edip’e göre Austen, değeri sonradan anlaşılan bir yazardır. Yazıya çok genç yaşta başlayan Austen’in birçok eseri öldükten sonra yayımlanmış ve klasikler arasına girmiştir. J. Austen, senelerce yayınevleri tarafından reddedilmiş, hiç kimse onun eserleriyle ilgilenmemiştir. Halide Edip, J. Austen’in gerek kendi sağlığında gerekse öldükten sonra küçük bir aydın kesimce okunduğunu belirttikten sonra, bunun nedenini, o dönemlerde halkın heyecanlı maceralar, hayalî sergüzeştler, olağanüstü kahramanları konu alan edebi eserlerden hoşlanmasına bağlar. Oysa Halide Edip’e göre Austen’in ince mizahı, üslubu ve fikri abartıya ve sıradanlığa yer vermeyen bir zeminde edebiyata dönüşmektedir aynı zamanda İngiliz hayatını, orta sınıfını ilk defa Austen romana katmıştır.

3.5. Bronte Kardeşler²⁵

Bronte kardeşler üç kişiden oluşmaktadır. Üçü de yazar olmasına rağmen Charlotte Bronte, en tanınmışlarıdır. Özellikle Currier Bell takma adıyla yazdığı romanlar geniş okur kitlelerine ulaşmıştır. Halide Edip, bir papaz kızı olan Charlotte Bronte’nin edebiyat dünyasında daha çok tanınmasını sağlayan eserleri yazmasını, onun hayatında küçük yaşlarda karşılaştığı sorunlarla mücadelesine bağlar. Annelerini küçük yaşlarda kaybeden Bronte kardeşler, babalarından da gerekli ilgiyi bulamadıkları için iş, ailenin en büyüğü Charlotte’a düşmüştür. Yazara göre Charlotte da J. Austen gibi değeri çok geç anlaşılan bir edebiyatçıdır. Halide Edip, Charlotte Bronte’nin eserini J. Austen’den daha mübalağalı ve yüzeysel bulur. Yazar Charlotte’un kendi hayatından aldığı sahneleri bir erkek kudretiyle eserlerine yansıttığına dikkat çeker.

3.6. The Rover (J. Conrad)

Halide Edip, “vakit buldukça içine daldığı” kitaplardan bahsettiği bir makalesinde²⁶ bu kitaplardan olan *The Rover*’le (*Korsan*) ilgili düşüncelerini paylaşır. J. Conrad, İngilizceyi sonradan öğrenmiş, gemilerde kaptanlık yapmış ve bütün dünyada okunan eserler yazmıştır. Yazar Conrad’ın İngilizlerce çok sevilmesini İngilizlerin topraktan çok su üstünde kendilerini vatanlarında hissetmelerine bağlar. Bundandır ki bir korsanın son günlerine ait yazılan *The Rover*, büyük bir ilgiyle karşılanmıştır.

Halide Edip, bu eserde Fransız İhtilâline karşılık gelen dönemlerin olduğu gibi yansıtıldığını düşünür. Romanın kahramanı on sekizinci asır ortalarında doğmuş bir Fransız’dır. Annesi Toulon’a yakın bir kıyı köyünde ırgatlık yapan ihtiyar bir kadındır. Geceleri çiftlik sahibinin izniyle yarı damlı bir yerde yatarlar. İkisi de yarı açtır. Çocuk, çıplak denecek kadar elbisesizdir. Bir gece annesi öldükten sonra bir gemiye sığınan çocuğa Peyrol çiftliğinden gediği için Peyrol adı verilir. Peyrol’un yaşadıkları yazara göre Fransız İhtilali zamanında Fransız köylüsünün yaşadıklarıdır.

Yazar, eserde Londra’nın sınıf farklarının nasıl önce maddi, sonra toplumsal bir gerçekliğe dönüştüğünü açık bir şekilde ortaya koyduğunu ifade eder. Halide Edip, eserin, bu acı gerçeğin hürriyet ve eşitlik hasretini nasıl doğurduğunu ve bu hasretin bu kadar vahşi ve kanlı bir kargaşalık uyandırdığını sezdirilmesine dikkat çeker. Halide Edip bu sınıf ayırımından yola çıkarak hayat seviyesinin aşağıdan yukarı doğru yükselmesinin, yukarıdaki fazla sivriliklerin yontulmasının zorunluluğuna inandığını bir defa daha söyler. Burada Halide Edip’in bu eşitlikçi, halkçı bakış açısı dikkatten kaçmamalıdır. Halide Edip’in mutlu ve huzurlu bir toplum tasavvurunun formülü, insanlar arasındaki gelir ayrılıklarının yer ile gök kadar birbirinden ayrı olmadığı toplumlardır. Yazara göre kalkınma ve ilerleme için bir devletin, öncelikle barınma, yiyecek ve hayat meselesinde çoğunluğu beli bir seviyeden aşağıya düşürmemek, en zengin ile en fakir arasındaki mesafeyi çok fazla tutmamak

²⁵ ADIVAR, Halide Edip (1939). *Akşam*, nu.7562, 8 Teşrinsani.

²⁶ ADIVAR, Halide Edip (1945). *Akşam*, nu. 9701, 20 Ekim.

gibi vazifeleri vardır. Peyrol, ihtilâlden önce Halide Edip'e göre hayatın içinden çıkmış bir kahramandır. Onun yaşadıkları da birebir Fransız köylüsünün yaşadıklarıyla eşleşebilir. Yazar, *The Rover*'ın Fransız köylüsünün ihtilal ertesini, benzersiz bir gerçeklikle ele aldığı söyler.

Sonuç

Romancı, edebiyatçı ve kültürlü bir kişi olan Halide Edip, makalelerinde İstanbul'un sahne hayatını canlandırır. Dönemin tiyatro eserlerini Batı'yla mukayese eder. Yazar, oyunların sahneye koyulmasında, her bir malzemeyi dikkate alarak ele aldığı oyunların konusu, konusunun gelişme tarzı, bütün-parça ilişkisi üzerinde durur. Hatalı bulduğu noktaları gerekçeleriyle anlatır. Oyuncuların oynayış tarzının esere uyup uymadı hususunda düşüncelerini paylaşır ve oyunları dünya edebiyatındaki benzerleriyle karşılaştırır. Hüseyin Rahmi'nin eserlerinin yanı sıra Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Fahim Bey ve Biz*'in üzerinde gerçek bir tenkitçi olarak durur. Zamanında çok yeni olan bu eserin kendi romancılığından farklı yönlerini ortaya koyar.

Halide Edip Shakespeare'in *Coriolanus* eseriyle ilgili tespitlerde bulunur. Oyunun İngilizler tarafından beğenilmeyip, Fransızlarca beğenilmesinin nedenleri üzerinde duran yazar, İngilizlerin bu eseri beğenmemelerini onların edebî zevkiyle ilişkilendirir. Yazara göre İngilizler, klasik sanat eserinden ziyade çeşitlilik ve farklılık muhteva eden eserlerden hoşlanır ve eserdeki mizah eksikliğinin de İngilizlerin bu oyuna soğuk kalmasının bir diğer nedeni olarak gösterir. Oyunu Fransa'da da seyreden yazar, orada daha hızlı bir tempoyla oynanan oyunu Fransızların beğendiğini söyler.

Sabahattin Ali'nin *İçimizdeki Şeytan* eserini tahlil eden Halide Edip, bu eserin zamanın hayat ve hareket tarzını göstermek için yazıldığını söyler. Ona göre yazar, *İçimizdeki Şeytan*'da "yeni neslin köklerinden kopma ameliyatını" okura göstermektedir.

Makalelerinde dünya edebiyatından yazarlara, kitaplara ve eleştirilere yer veren Halide Edip Aldous Huxley, Douglas Reed, Ruth Draper, Jane Austen, J. Conrad gibi yazarların eserleri üzerinden dünya edebiyatına bakışını yansıtır. Aldous Huxley'in hayatı yazara göre Hindistan seyahati öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılır. Huxley, kısa bir Hindistan ziyaretinden sonra Amerika'ya yolculuk eder. Bu iki farklı dünya onun zihninde şimşeklerin çakmasına neden olur. Huxley'in daha önceleri hayatı ciddiye almayan, ciddileri alaya alan bir yazar olduğunu söyleyen Halide Edip, "hep hareket ve gürültü"nin olduğu Amerika'nın Hindistan sessizliğinden sonra Huxley'i materyalizmden tamamen ayırdığına dikkat çeker.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide Edip (1999). *Türkiye'de Şark - Garp ve Amerikan Tesirleri*, İstanbul: Can Yay.
- ENGİNÜN, İnci (2007). *Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul: Dergah Yay.
- ENGİNÜN, İnci (1992). "Halide Edip'in Eserlerinde Amerikalılar", *Mukayeseli Edebiyat*. İstanbul: Dergah Yayınları, s. 182-204.
- İNÜÇÜR M. Nur, (1992). *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.
- KAVAKLI, Nurhan (2005). *Bir Gazetenin Tarihi: Akşam*, İstanbul: YKY.
- MORAN, Berna (1997). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, 1. cilt, İstanbul: İletişim Yay.
- URGAN, Mina (1984). *Shakespeare ve Hamlet*, İstanbul, YKY.
- ŞAHİN, Şadan (2008). *Halide Edip Adıvar'ın Yedigün ve Tan'da Çıkan Yazıları, 1936-1944* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1969). *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul: Dergah Yay.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1956). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yay.
- Türkiye Tarihi Ansiklopedisi, "Akşam" Maddesi, Cilt 1
- TOPUZ, Hıfzı (2003). *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- TOPUZ, Hıfzı (1973). *Yüz Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi

HALİDE EDİP'İN AKŞAM GAZETESİNDEKİ MAKALELERİ

- ADIVAR, Halide Edip (1939). "Milli Klasikler", *Akşam*, nu.7883, 13 Mayıs.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "Cin, Peri ve Edebî Müllkiyet", *Akşam*, nu. 7386, 16 Mayıs.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "Ağz Bozukluğuna Dair", *Akşam*, nu. 7398, 28 Mayıs.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "Tramvaylara Dair", *Akşam*, nu. 7403, 2 Haziran.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler: Manş Denizini Geçerken", *Akşam*, nu. 7411, 10 Haziran.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 2: Aristokrat ve Anglo-İndia", *Akşam*, nu. 7415, 14 Haziran.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 3:Sokaklar ve İçindekiler", *Akşam*, nu. 7418, 17 Haziran.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 4: Victoria'ya İsyan", *Akşam*, nu. 7423, 22 Haziran.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 5: İnsan ve Zihniyet Portresi", *Akşam*, nu. 7428, 27 Haziran.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 6: Bir Hafta Sonu", *Akşam*, nu. 7435, 4 Temmuz.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 7: Oxford", *Akşam*, nu. 7438, 7 Temmuz.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 8: Bir Âlim ve Bazı Cereyanlar", *Akşam*, nu. 7451, 20 Temmuz.
- ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 9: Parlamentolar Anası", *Akşam*, nu. 7457, 26 Temmuz.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 10: Parlamento ve Azaları", *Akşam*, nu. 7465, 3 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 11: Partiler", *Akşam*, nu. 7471, 9 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 12: İngiliz Göre Kanun", *Akşam*, nu. 7477, 15 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 13: Köyde Ev ve Komşular", *Akşam*, nu. 7486, 24 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 14: Orsa Boca", *Akşam*, nu. 7490, 28 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "İngiltere ve İngilizler 15: Ayranları Niçin Kabardı?", *Akşam*, nu. 7501, 8 Eylül.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Bu Dönen Kavga Nedir? 2: Görünür ve Görünmez Sebepler", *Akşam*, nu. 7516, 23 Eylül.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Bu Dönen Kavga Nedir? 3: Kahverengi Gömlek-Kara Gömlek", *Akşam*, nu. 7520, 27 Eylül.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Bu Dönen Kavga Nedir? 4: Beynemilel Almanya", *Akşam*, nu. 7523, 30 Eylül.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Neye ve Niçin?", *Akşam*, nu. 7527, 4 Teşrinvevvel.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Sanat Seferberliği ve Tuluatçılık", *Akşam*, nu. 7530, 7 Teşrinvevvel.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Oz Cadısı", *Akşam*, nu. 7534, 11 Teşrinvevvel.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Ah Vatan Ah", *Akşam*, nu. 7537, 14 Teşrinvevvel.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Sihhi ve Siyasi Açlık Grevi", *Akşam*, nu. 7541, 18 1. Teşrin.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Misis Simpson", *Akşam*, nu. 7544, 21 1. Teşrin.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Umumi Grev ve Misis Simpson", *Akşam*, nu. 7548, 25 1. Teşrin.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Cumhuriyet Bayramı", *Akşam*, nu. 7556, 2 Teşrinsani.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Bir Mektup- Şükrü Erden", *Akşam*, nu. 7558, 4 Teşrinsani.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Hars ve Kitaplar", *Akşam*, nu. 7562, 8 Teşrinsani.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "A. Huxley ve İki Kitap", *Akşam*, nu. 7565, 11 Teşrinsani.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Bana Annem Almış Paa Veedi", *Akşam*, nu. 7570, 18 Teşrinsani.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Deli Pazarı", *Akşam*, nu. 7574, 22 Teşrinsani.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "İki Dedikodu", *Akşam*, nu. 7577, 25 Teşrinsani.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Heyecan Hastalığı", *Akşam*, nu. 7581, 29 Teşrinsani.

ADIVAR, Halide Edip (1939). "Bir Hayli Yazdan Sonra", *Akşam*, nu. 7584, 2 Kânunevvel.

ADIVAR, Halide Edip (1940). "Şehir Tiyatrosu'nda Seyahat", *Akşam*, nu. 7667, 26 Şubat.

ADIVAR, Halide Edip (1940). "Çocuk ve Harman Yeri, İçimizdeki Şeytan", *Akşam*, nu. 7711, 10 Nisan.

ADIVAR, Halide Edip (1940). "Şehir Tiyatrosu'nda Bir Hadise-Ayak Takımı Piyesi Üzerine", *Akşam*, nu. 7951 8 Kânunevvel.

ADIVAR, Halide Edip (1941). "Türk Kadını İş Başında", (konferans) *Akşam*, nu. 8126, 6 Haziran.

ADIVAR, Halide Edip (1941). "Yeşilay ve Temmuz Ayı", *Akşam*, nu. 8211, 30 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1941). "Temmuz Ayı Yeşilay'la Mülakat", *Akşam*, nu. 8214, 2 Eylül.

ADIVAR, Halide Edip (1941). "Fahim Bey ve Biz", *Akşam*, nu. 8223, 11 Eylül.

ADIVAR, Halide Edip (1941). "Sokakta ve Tramvayda", *Akşam*, nu. 8397, 26 Teşrinsani.

ADIVAR, Halide Edip (1941). "Tiyatroda", *Akşam*, nu. 8304, 3 Kânunevvel.

ADIVAR, Halide Edip (1942). "Hakkı Baha Pars", *Akşam*, nu. 8341, 12 Kânunsani.

ADIVAR, Halide Edip (1942). "Cyrano de Bergerac", *Akşam*, nu. 8657, 26 Teşrinsani.

ADIVAR, Halide Edip (1943). "İstanbulunun Defteri-1", *Akşam*, nu. 8716, 27 Kânunsani.

ADIVAR, Halide Edip (1943). "İstanbulunun Defteri-2: Tramvay Alemi", *Akşam*, nu. 8726, 6 Şubat.

ADIVAR, Halide Edip (1943). "Nur İçinde Yat- Neyire'ye", *Akşam*, nu. 8737, 17 Şubat.

ADIVAR, Halide Edip (1943). "Gazap Üzümleri 1,2", *Akşam*, nu. 8796, 8800, 17, 21 Nisan.

ADIVAR, Halide Edip (1943). "Bir İngiliz Profesörünün Dedikleri", *Akşam*, nu. 8849, 10 Haziran.

ADIVAR, Halide Edip (1943). "Çocuk Meselesi", *Akşam*, nu. 8856, 17 Haziran.

ADIVAR, Halide Edip (1943). "İsimler ve Hâtıralar", *Akşam*, nu. 8920, 19 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1943). "Geçmişte Bugün- Dumlupınar", *Akşam*, nu. 8932, 31 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1944). "Medeniyet ve Hürriyet", *Akşam*, nu. 9082, 2 Şubat.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "Hüseyin Rahmi'nin Eserleri Arasında 1,2,3", *Akşam*, nu. 9151-9340, 11-13 Nisan.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "Atom Devrine Girerken: Hürriyete Dair 1,2,3", *Akşam*, nu. 9637, 9638, 9640, 15-16-18 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "The Migthy Atom- Kadir-i Mutlak Atom", *Akşam*, nu. 9644, 22 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "Japonlara Dair: Prajna", *Akşam*, nu. 9651, 29 Ağustos.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "Muhabbet ve Merhamet Koruna", *Akşam*, nu. 9654, 1 Eylül.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "Eveleme Geveleme", *Akşam*, nu. 9659, 6 Eylül.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "Halkın Dilindeki Gibi", *Akşam*, nu. 9670 19 Eylül.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "Verilecek Bir Oyuna Dair: Coriolanus", *Akşam*, nu. 9680, 29 Eylül.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "Savaşın Sonra Sükûn", *Akşam*, nu. 9701, 20 Ekim.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "Bir Neslin Fikir ve Zevkleri", *Akşam*, nu. 9708, 27 Ekim.

ADIVAR, Halide Edip (1945). "Gündelik Komedyalardan: Sulh Değil Mütareke", *Akşam*, nu. 9715, 3 Kasım.